

Zes jaar onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten: een overzicht van de bevindingen

Deze white paper maakt deel uit van het 'Friendly ATTAC' onderzoeksproject. 'Friendly ATTAC' (Adaptive Technological Tools Against Cyberbullying) is een vierjarig interdisciplinair onderzoeksproject dat gefinancierd wordt door het IWT (Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie). Het doel van het project is om na te gaan op welke manier technologische middelen kunnen worden ingezet in gezondheidsinterventies rond cyberpesten bij jongeren.

Het onderzoeksconsortium bestaat uit vier partners:

UNIVERSITEIT ANTWERPEN, ONDERZOEKSGROEP MIOS

Prof. Dr. Heidi Vandebosch (promotor)
Prof. Dr. Karolien Poels (promotor)
Dr. Katrien Van Cleemput (project manager)
Gie Deboutte (verantwoordelijke contacten stakeholders)
Sara Bastiaensens (onderzoeker)

UNIVERSITEIT GENT, ONDERZOEKSGROEP FYSIEKE ACTIVITEIT, FITHEID EN GEZONDHEID

Prof. Dr. Ilse Debourdeaudhuij (promotor)
Ann DeSmet (onderzoeker)

VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL, ONDERZOEKSGROEP WISE

Prof. Dr. Olga De Troyer (promotor)
Frederik Van Broeckhoven (onderzoeker)
Edgar Omar Cebolledo Gutierrez (onderzoeker)

HOGESCHOOL WEST-VLAANDEREN, ONDERZOEKSGROEP ELIT

Ing. Koen Samyn (promotor)
Dr. Ir. Sofie Van Hoecke (promotor)
Olivier Janssens (onderzoeker)

Voor meer informatie over het project, zie:

www.friendlyattac.be

Friendly Attac

FriendlyATTAC

info@friendlyattac.be

Inhoudstafel

Inleiding: onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten	p.4
Cyberpesten vertoont gelijkenissen en verschillen met klassiek pesten	p.4
Cyberpesten komt meer voor in sommige groepen van jongeren dan in andere	p.5
Cyberpesten heeft schadelijke gevolgen voor slachtoffers én daders	p.6
Cyberpesten neemt verschillende vormen aan	p.6
Slachtoffers en bijstaanders kunnen op verschillende manieren omgaan met cyberpesten	p.8
Slachtoffers	
Bijstaanders	
Er zijn verschillende persoonlijke determinanten van cyberpestgedrag	p.11
Attitude	
Risicoperceptie	
Persoonlijke en morele normen	
Subjectieve normen	
Zelf-effectiviteit	
Emoties	
Verschillende factoren in de omgeving van jongeren beïnvloeden cyberpestgedrag	p.12
De leeftijdsgenoten	
Het gezin	
De school	
Friendly ATTAC, een 'evidence-based' interventie tegen cyberpesten	p.13
Informatie over cyberpesten (en pesten)	p.14
Bronnen	p.15
Appendix: grootschalige studies naar cyberpesten in Vlaanderen	p.17

Inleiding: onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen, België en daarbuiten

ZES WETENSCHAPPELIJKE
STUDIES NAAR CYBERPESTEN IN
VLAANDEREN

Het eerste onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen verscheen in 2006. Het werd uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteit Antwerpen, op vraag van het ViWTA (in opdracht van de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Media en Sport van het Vlaams Parlement). Sindsdien verschenen vijf onderzoeken waarin cyberpesten werd bevraagd bij een representatief staal van de Vlaamse (of Belgische) jongeren (zie appendix). Internationaal verschenen de eerste studies naar cyberpesten in 2004 ^{[1][2]}. Intussen werden meer dan 130 studies over cyberpesten gepubliceerd in wetenschappelijke tijdschriften. Naar aanleiding van het 'Friendly ATTAC' project (IWT-SBO), geven we een stand van zaken in het wetenschappelijk onderzoek naar cyberpesten. Waar mogelijk, vermelden we de cijfers van het recentste onderzoek naar cyberpesten in Vlaanderen. Deze cijfers zijn afkomstig uit het BOF-NOI onderzoeksproject 'DICA' (Developmental Issues in Cyberbullying amongst Adolescents), dat momenteel loopt aan de universiteit Antwerpen. In dit project (2010-2014) worden meer dan tweeduizend jongeren van het vijfde leerjaar tot het vierde middelbaar in totaal vier keer (2 keer per schooljaar) bevraagd naar hun ervaring met cyberpesten. De cijfers die in dit document vermeld worden, werden verzameld tijdens de eerste golf.

CIJFERS RECENTSTE ONDERZOEK
NAAR CYBERPESTEN IN
VLAANDEREN

Cyberpesten vertoont gelijkenissen en verschillen met klassiek pesten

DEFINITIE VAN PESTEN

Cyberpesten kan omschreven worden als 'pesten via het internet en de gsm'. Enkele voorbeelden van cyberpesten zijn: een beledigende sms sturen, iemands paswoord veranderen en een haatpagina creëren op Facebook. Onder wetenschappers is er discussie over de gelijkenissen en verschillen tussen 'gewoon' of 'klassiek' pesten aan de ene kant, en cyberpesten aan de andere kant ^{[3][4][5]}. In de meeste wetenschappelijke definities wordt 'pesten' beschreven als gedrag waarbij de pestkop daadwerkelijk de bedoeling heeft om de ander te kwetsen. Het gaat niet om een eenmalige agressieve uithaal, maar om het steeds opnieuw lastig vallen van dezelfde persoon. De pestkop heeft meer (fysieke of sociale) macht dan het slachtoffer. Dit is grotendeels ook zo bij het cyberpesten. Net zoals bij het klassieke pesten, zijn er naast daders en slachtoffers mogelijk ook getuigen of 'bijstaanders' bij cyberpesten.

Toch zijn er enkele kenmerken van communicatie via het internet en de gsm die leiden tot verschillen tussen klassiek pesten en cyberpesten:

VERSCHILLEN TUSSEN KLASSEK
PESTEN EN CYBERPESTEN

- Via het internet en de gsm hebben cyberpestkoppen meer mogelijkheden om te pesten (onderweg van en naar school, tijdens het huiswerk, 's avonds laat...), en kunnen slachtoffers dus ook na het verlaten van de school gepest worden.
- Via het internet (en de gsm) kunnen cyberpestkoppen (relatief) anoniem te werk gaan door bv. een sms te sturen via een onbekend nummer, een webpagina te creëren onder een pseudoniem..., waardoor het voor het slachtoffer soms moeilijk is om te achterhalen wie het op hem of haar gemunt heeft (al heeft men vaak een vermoeden).
- Bij klassiek pesten is het vaak duidelijk wie getuige is van de pesterijen, namelijk de jongeren die fysiek aanwezig zijn tijdens de pesterijen. Dit is

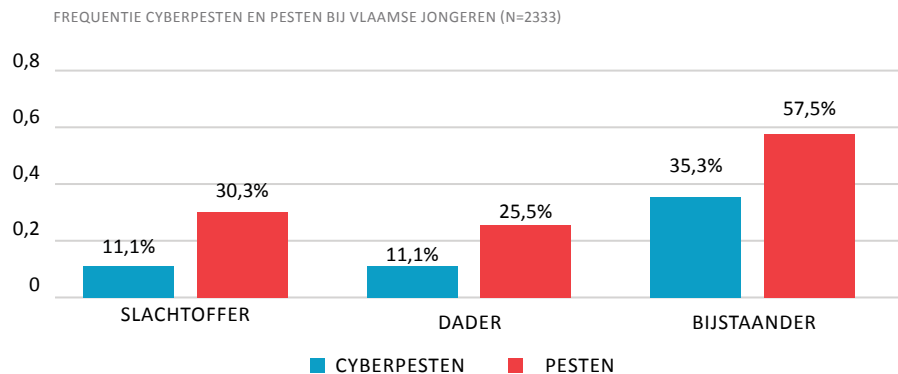
veel minder duidelijk voor pesten via het internet en gsm: sociale netwerk sites maken het gemakkelijk om zaken te delen met andere gebruikers, sms-berichtjes kunnen gemakkelijk getoond en doorgestuurd worden. Hierdoor worden cyberpesterijen vaak zichtbaar voor een grote groep van jongeren. Wetenschappers stellen zich dan ook de vraag of een éénmalige gebeurtenis die als het ware via de technologie “herhaald” wordt, dan ook niet als een “cyberpesterij” beschouwd kan worden.

- De kenmerken van communicatie via het internet en de gsm hebben ook gevolgen voor de manieren waarop slachtoffers (en bijstaanders) kunnen reageren op de cyberpesterijen. Zo is het bijvoorbeeld gemakkelijker voor slachtoffers om bewijsmateriaal van de cyberpesterijen te verzamelen of om de dader te ‘blokkeren’. Wat bijstaanders betreft, bieden sociale netwerksites laagdrempelige opties om te reageren op de cyberpesterijen (bv. cyberpesten rapporteren door middel van een knop, slechts één klik om te ‘delen’ of ‘liken’).

Cyberpesten komt meer voor in sommige groepen van jongeren dan in andere

CYBERPESTEN IN VLAANDEREN:
DE CIJFERS

In het DICA onderzoek gaf 11,1% van de jongeren aan dat ze tijdens het laatste half jaar minstens één keer het slachtoffer geworden waren van cyberpesterijen. Evenveel jongeren (11,1%) gaven toe zelf iemand gepest te hebben via internet of gsm in dezelfde periode. 35,3% van de ondervraagde jongeren was tijdens de afgelopen 6 maanden getuige van cyberpesterijen. Uit onderstaande figuur blijkt evenwel dat klassiek pesten nog steeds vaker voorkomt dan cyberpesten.

- Meisjes worden in het algemeen vaker het slachtoffer van cyberpesten. Dit blijkt ook uit de DICA studie waarin 14,1% van de meisjes aangaven het slachtoffer te zijn geweest van cyberpesten tegenover 8,1% van de jongens. Jongens zijn op hun beurt vaker dader van cyberpesten. 12,4% van de jongens gaven in de DICA studie toe iemand gepest te hebben via internet of gsm ten opzichte van 9,9% van de meisjes.
- Het aantal jongeren die aangeven slachtoffer te zijn van cyberpesten piekt rond de leeftijd van 11 à 13 jaar (6de leerjaar en 1ste middelbaar). Wat ouderschap betreft, geven oudere jongeren vaker toe dat ze iemand gecyberpest hebben.

GESLACHT, LEEFTIJD,
STUDIERICHTING EN
CYBERPESTEN

- Jongeren in het BSO- en TSO- onderwijs worden vaker met cyberpesten geconfronteerd dan jongeren in het ASO-onderwijs. Van de ASO-leerlingen waren in de DICA studie 8,3% dader en 9,3% slachtoffer van cyberpesten, van de TSO-leerlingen waren 10,6% slachtoffer en 16,3% dader, en van de BSO-leerlingen waren 12,2% slachtoffer en 25,2% dader van cyberpesten.
- Internationale studies tonen ook aan dat jongeren die deel uitmaken van een seksuele minderheid vaker gecyberpest worden ^{[6][7]}.
- Jongeren met persoonlijkheidskenmerken zoals hyperactiviteit, laag empathisch vermogen en een lage zelfcontrole blijken ten slotte vaker te cyberpesten dan andere jongeren ^{[8][9]}.

GROTE OVERLAP TUSSEN KLASSIEK PESTEN EN CYBERPESTEN

Net zoals in de meeste internationale en Vlaamse onderzoeken, tonen de cijfers van de DICA studie een grote overlap aan tussen cyberpesten en klassiek pesten: van de jongeren die gecyberpest werden (N=248), werd 65,3% ook klassiek gepest.

Cyberpesten heeft schadelijke gevolgen voor slachtoffers én daders

GEVOLGEN VOOR HET ALGEMENE WELZIJN EN LEVENSKWALITEIT VAN BETROKKENEN

Het algemene welzijn en de levenskwaliteit van jongeren worden aangetast wanneer ze gepest worden. Internationale studies hebben vastgesteld dat jongeren die het slachtoffer worden van cyberpesten statistisch vaker emotioneel leed vertonen ^{[8][10]}, depressieve gedachten hebben ^{[6][11][12]} en aan zelfmoord denken ^[6]. Ze vertonen meer zelfdestructief gedrag zoals druggebruik en zelfverminking ^[13]. Daarnaast hebben ze vaak een laag zelfvertrouwen ^{[14][15][16]} en hebben ze meer problemen op school ^[13]. De overlap tussen klassiek cyberpesten en cyberpesten maakt het wel moeilijk om na te gaan welke negatieve gevolgen te wijten zijn aan cyberpesten in het bijzonder. Ook voor pestkoppelen vinden onderzoekers dat ze vaker emotioneel lijden, depressieve gedachten hebben en een lager zelfvertrouwen hebben dan andere jongeren ^[17]. Het is echter niet vastgesteld of dit gevolgen of oorzaken zijn van hun pestgedrag.

In de DICA studie gaf 75,2% van de gecyberpeste jongeren aan dat ze zich na de pesterijen 'een beetje' tot 'heel erg' gekwetst voelden.

Cyberpesten neemt verschillende vormen aan

VERSCHILLENDE VORMEN VAN CYBERPESTEN

In wetenschappelijk onderzoek naar klassiek pesten wordt een onderscheid gemaakt tussen direct pesten en indirect pesten. Bij directe pesterijen richt de dader zich rechtstreeks tot het slachtoffer, bij indirecte pesterijen pest de dader op een minder openlijke manier (bv. door roddels te verspreiden, door anderen op te zetten tegen het slachtoffer) ^[18]. Ook voor cyberpesten kunnen we een onderscheid maken tussen directe en indirecte cyberpesterijen. Zoals eerder vermeld, is ook de zichtbaarheid van cyberpesterijen belangrijk. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende vormen van cyberpesten.

RECHTSTREEKS GERICHT AAN HET SLACHTOFFER (GEEN ONLINE GETUIGEN)

BELEDIGEN

- Iemand beledigen via gsm, E-mail, privé-bericht op Facebook, Twitter...: anoniem of niet.
- Obscene/seksueel expliciete inhoud naar iemand sturen via gsm, E-mail, privé-bericht op Facebook, Twitter...: anoniem of niet.

BEDREIGEN

- Iemand bedreigen via gsm, E-mail, privé-bericht op Facebook, Twitter...: anoniem of niet.
- Iemand stalken via één of meerdere media
- Iemand afpersen via één of meerder media

UITLACHEN

- Iemand uitlachen via gsm, E-mail, privé-bericht op Facebook, Twitter...: anoniem of niet.

IEMAND HINDEREN IN ZIJN OF HAAR ONLINE SOCIALE CONTACTEN

- Virussen en spam sturen
- Iemands paswoord veranderen (E-mail, instant messaging, sociale netwerksite)
- Iemands telefoonoproepen negeren
- Iemand massaal berichten sturen of constant opbellen
- Iemand uitsluiten van een online groep
- Iemand online negeren

RECHTSTREEKS GERICHT AAN HET SLACHTOFFER EN ZICHTBAAR VOOR EEN BREDER PUBLIEK

BELEDIGEN

- Iemand beledigen op een publieke webpagina (bv. een Facebook-groep)
- Iemand beledigen op een discussieforum
- Iemand beledigen in een E-mail gericht aan meerdere personen

BEDREIGEN

- Iemand bedreigen op een publieke webpagina (bv. een Facebook-groep)
- Iemand bedreigen op een discussieforum
- Iemand bedreigen in een E-mail gericht aan meerdere personen

UITLACHEN

- Iemand uitlachen in een publieke boodschap op een sociale netwerksite: anoniem of niet
- Zich voordoen als iemand anders om die persoon belachelijk te maken op een sociale netwerksite

GERICHT OP EEN KLEIN OF GROOT PUBLIEK, MAAR NIET NOODZAKELIJK ZICHTBAAR VOOR HET SLACHTOFFER

IEMANDS REPUTATIE EN SOCIALE RELATIES BESCHADIGEN

- Een haatpagina aanmaken (op een sociale netwerksite) of er commentaar op geven
- Een poll organiseren om iemand belachelijk te maken op een haatpagina
- Beschamende/ ge-photoshopte/ persoonlijke foto's van iemand online plaatsen of er commentaar op geven (bv. seksueel getinte foto's)
- Beschamende/ persoonlijke video's van iemand op Youtube plaatsen of er commentaar op geven (bv. 'happy slapping')
- Stukken uit vertrouwelijke gesprekken kopiëren en verspreiden via E-mail, SMS of SNS of er commentaar op geven
- Valse geruchten of roddels over iemand verspreiden via internet of gsm
- Doen alsof je iemand anders bent om zijn/haar reputatie of vriendschappen te beschadigen
- Inbreken in iemands online account en virus/spam/beledigingen naar zijn/haar contacten sturen.

IEMAND HINDEREN IN ZIJN OF HAAR ONLINE SOCIALE CONTACTEN

- Anderen aansporen om iemand te blokkeren of negeren.

MEESTE CYBERPESTERIJEN OP
SOCIALE NETWERKSITES EN VIA
SMS

Volgens onze recentste cijfers komt cyberpesten het meest voor op sociale netwerksites: 43,6% van de geczyberpeste jongeren gaf in de DICA studie aan dat dit (onder andere) gebeurde op een sociale netwerksite. 37,1% van de jongeren gaf aan dat hij/zij geczyberpest werd via SMS, 23,8% via instant messaging (bv. MSN Messenger). Cyberpesterijen via andere technologieën kwamen minder voor: 15,6% werd gepest via E-mail, 10,2% in een online game, 6,1% in een telefoongesprek, 2,2% via YouTube en 0,9% op een forum, blog of andere website.

Slachtoffers en bijstaanders kunnen op verschillende manieren omgaan met cyberpesten

Slachtoffers

De manieren waarop slachtoffers omgaan met pesten en cyberpesten, noemt men 'copingstrategieën'. Wetenschappers maken een onderscheid tussen probleemoplossende copingstrategieën en emotie-gebaseerde copingstrategieën^[19]. Wat betreft probleemoplossende strategieën, kunnen slachtoffers bijvoorbeeld de pestkop confronteren met zijn gedrag, de hulp inroepen van een vriend, ouder of leerkracht, de pestkop negeren door hem/haar te blokkeren etc. Het zoeken van

PROBLEEMOPLOSSENDE EN
EMOTIE-GEORIËNTEERDE
COPINGSTRATEGIEËN

emotionele steun (begrip, empathie, vertrouwen), het uiten van emoties, maar ook zich terugtrekken uit het online of offline leven, en verstrooiing zoeken, zijn emotie-gebaseerde strategieën. Probleemoplossende strategieën worden als meer effectief beschouwd dan emotie-gebaseerde strategieën. Echter, over de effectiviteit van specifieke strategieën om te reageren op cyberpesten is nog maar weinig wetenschappelijke kennis. De eerste onderzoeken wijzen uit dat voornamelijk het inroepen van hulp van anderen een goede strategie is om het cyberpesten te stoppen, en dat de dader blokkeren een goede korte termijn strategie kan zijn.

Uit het DICA onderzoek blijkt dat jongeren eerder geneigd zijn om emotie-gebaseerde coping strategieën te gebruiken (in het grijs): er niet aan willen denken, tegen zichzelf zeggen dat het niet belangrijk is, doen alsof er niets gebeurd is. Daarnaast geeft ook een groot deel van de jongeren aan dat ze over het pesten gepraat hebben met een vriend(in), dat ze aan de pestkoppen gevraagd hebben om ermee te stoppen en dat ze er ervoor probeerden te zorgen dat de dader hen niet meer kon bereiken.

COPINGSTRATEGIEËN VAN CYBERPESTSLACHTOFFERS (N=253)

% JONGEREN DIE 'JA' ANTWOORDDEN	
Ik praatte erover met een vriend(in)	57,0
Ik praatte erover met mijn ouders	42,9
Ik praatte erover met een leerkracht of een andere volwassene op school	11,4
Ik heb het online gemeld	15,2
Ik vroeg aan de pestkop(pen) om ermee te stoppen	57,3
Ik pestte de dader(s) terug via internet of gsm	17,3
Ik pestte de dader(s) terug in de echte wereld	9,2
Ik probeerde ervoor te zorgen dat de pestkop(pen) mij niet meer via internet of gsm kon(den) bereiken.	56,6
Ik gebruikte een tijd geen internet of gsm meer	11,4
Ik deed alsof er niets gebeurd was	54,6
Ik deed niets	44,1
Ik weigerde er aan te denken	60,4
Ik dacht na over waarom ik gepest werd	64,1
Ik maakte me er te veel zorgen over	28,7
Ik vertelde aan mezelf dat het niet belangrijk was	65,2

Bijstaanders

REACTIES VAN BIJSTAANDERS OP
CYBERPESTEN

Cyberpesten is vaak zichtbaar voor anderen, mogelijk zelfs voor een groot publiek. De reacties van deze 'bijstaanders' kunnen een belangrijke invloed hebben op de betrokkenen. Op basis van de verschillende rollen die onderscheiden worden in onderzoek naar pesten, kunnen we drie belangrijke gedragingen onderscheiden: 1) het slachtoffer steunen, 2) de pestkop helpen of aanmoedigen en 3) de pesterijen negeren (passief reageren).

HET SLACHTOFFER STEUNEN

- Instrumentele steun bieden aan het slachtoffer (in zijn/haar naam actie ondernemen)
 - Het slachtoffer verdedigen op een agressieve (bedreigen, pestkop belachelijk maken) of niet-agressieve manier (de daden van de pestkop afkeuren, praten met de pestkop)
 - De pesterijen rapporteren aan leerkrachten, ouders, beheerders van sociale netwerksites
 - Vrienden aanmoedigen om niet mee te pesten
- Emotionele steun bieden aan het slachtoffer (medeleven tonen, vertrouwen bieden)
- Het slachtoffer informatie en/of advies geven
- Het slachtoffer laten weten dat je de pesterijen niet goedkeurt

DE PESTKOP HELPEN OF AANMOEDIGEN

- Meedoen met het pesten (online commentaar geven, 'liken')
- Pestboodschappen verspreiden (commentaren op sociale netwerksites delen, boodschappen doorsturen)

NEGEREN, PASSIEF REAGEREN

- Het pesten negeren
- Pestboodschappen 'wegklikken' op sociale netwerksites

In de DICA studie gaven iets minder dan de helft van de jongeren aan dat ze het slachtoffer geholpen hadden toen ze zagen dat anderen gepest werden via internet of gsm (45,5%). De grootste groep van jongeren gaven echter aan niets gedaan te hebben toen ze zagen dat anderen gepest werden via internet of gsm (56,9%). Een klein percentage van de jongeren (5%) gaf toe meegedaan te hebben met de pestkop. Van de jongeren die niets gedaan hadden om de pesterijen te stoppen en daar een reden voor gaven zeiden de meesten dat ze niets deden 'omdat het mijn zaken niet zijn' (30,1%) , 'omdat ik dan misschien zelf gepest word' (19,1%), en omdat 'ik niet wist/weet hoe ik het slachtoffer kan helpen (18,9%)'

DE GROOTSTE GROEP VAN
JONGEREN DOET NIETS
WANNEER ZE ZIEN DAT ANDEREN
GECYBERPEST WORDEN

Er zijn verschillende persoonlijke determinanten van cyberpestgedrag

DETERMINANTEN VAN CYBERPESTEN

Persoonsgebonden factoren of 'determinanten' zorgen ervoor dat bepaalde jongeren eerder zullen overgaan tot cyberpestgedrag dan andere. De belangrijkste determinanten die aan bod komen in de (Vlaamse en internationale) studies naar cyberpesten zijn:

Attitude

De jongere weegt de voor- en nadelen verbonden aan cyberpesten af. Mogelijke voordelen zijn: aanvaard worden door vrienden, status verwerven, zich machtig voelen, verveling tegengaan, leeftijdsgenoten imponeren met technische kennis. Mogelijke nadelen zijn: afgekeurd worden door leeftijdsgenoten, bestraft worden door ouders of leerkrachten en toegang tot sociale netwerksites verliezen.

VOORBEELD UIT DE DICA STUDIE

24% van de cyberpestkoppen is het eens met de stelling 'als je iemand pest via internet of gsm, dan word je populairder bij je leeftijdsgenoten', tegenover 8,6% bij de niet-cyberpestkoppen.

Risicoperceptie

De jongere schat de risico's die verbonden zijn aan cyberpesten laag in. Hij/zij denkt bijvoorbeeld dat er maar een kleine kans is om betrapt te worden, dat het slachtoffer zou terugpesten of dat hij/zij er zelf lange termijn gevolgen van zou ondervinden.

VOORBEELD UIT DE DICA STUDIE

16% van de cyberpestkoppen is het eens met de stelling 'Als je iemand pest via internet of gsm, dan is de kans klein dat je daarvoor gestraft zal worden door volwassenen (bv. ouders of leerkracht)' tegenover 11,4% bij de niet-cyberpestkoppen.

Persoonlijke en morele normen

De jongere vindt agressie en geweld normaal, of vindt dat het gebruik van geweld te rechtvaardigen is (bv. omdat het slachtoffer het zelf gezocht heeft, omdat het slachtoffer 'anders' is).

Subjectieve normen

De jongere heeft bepaalde ideeën over wat belangrijke mensen in zijn directe omgeving over cyberpesten vinden, of over wat ze van hem/haar verwachten als het op cyberpesten aankomt.

VOORBEELD UIT DICA STUDIE

17,0% van de cyberpestkoppen is het eens met de stelling 'Mijn vrienden zouden het goed vinden als ik iemand zou pesten via internet of gsm', tegenover 2,1% van de niet-cyberpestkoppen.

Zelf-effectiviteit

De jongere denkt over de capaciteiten te beschikken die nodig zijn om te cyberpesten: hij/zij beschikt over ICT-kennis, weet hoe hij/zij kan pesten zonder dat ouders het te weten komen. Aan de andere kant kan de jongere het ook juist moeilijk vinden om niet (mee) te pesten, bv. door sociale druk.

VOORBEELD UIT DICA STUDIE

55,9% van de cyberpestkoppen is het eens met de stelling 'Als ik dat zou willen, dan zou ik iemand kunnen pesten via internet of gsm, zonder dat mijn ouders dat te weten komen', tegenover 40,9% van de niet-cyberpestkoppen.

Emoties

De jongere ervaart negatieve emoties, die hij of zij "oplost" door te cyberpesten: boosheid, frustratie, jaloezie.

VOORBEELD UIT DICA STUDIE

20,8% van de cyberpestkoppen is het eens met de stelling 'Ik ben vaak kwaad op leeftijdsgenoten', tegenover 10,2% van de niet-cyberpestkoppen.

Verskillende factoren in de omgeving van jongeren beïnvloeden cyberpestgedrag

De leeftijdsgenoten

Wat betreft klassiek pesten zijn wetenschappers het er over eens dat leeftijdsgenoten, en voornamelijk klasgenoten en vrienden, een belangrijke invloed kunnen hebben op pesterijen ^[20]. Enkele recente onderzoeken naar cyberpesten wijzen uit dat ook voor cyberpesten, vrienden en klasgenoten een belangrijke rol spelen. Ten eerste zijn vrienden vaak op een gelijkaardige manier betrokken bij pesterijen. Dit komt enerzijds doordat jongeren gemakkelijker vrienden worden met anderen met wie ze veel gemeen hebben (gelijkaardige ideeën, overtuigingen, achtergrond, gedrag). Daarnaast beïnvloeden jongeren elkaar ook effectief, een proces dat men 'modelling' noemt. Beïnvloeding kan zowel over negatief als over positief gedrag gaan. Naast interpersoonlijke beïnvloeding, ontstaan er in klassen en vriendengroepen ook normen rond pesten en cyberpesten: als cyberpesten behoort tot de 'norm' in een bepaalde groep, dan kan het zeer hardnekkig zijn.

Een andere belangrijke factor in het verklaren van pestgedrag is populariteit of sociale status binnen de leeftijdsgroep. Jongeren met een hogere sociale status pesten of cyberpesten soms om hun macht te benadrukken ten aanzien van jongeren met een lagere sociale status binnen een groep.

In de DICA studie waren 42,1% van de cyberpestkoppen het eens met de stelling 'Als je samen met anderen iemand pest via internet of gsm, dan voel je je een hechtere groep', tegenover 21,1% van de niet-cyberpestkoppen.

Het gezin

PRATEN MET KINDEREN OVER DE
MOGELIJKHEDEN EN GEVAREN
VAN HET INTERNET BIEDT DE
BESTE BESCHERMING TEGEN
CYBERPESTEN

Ouders oefenen voornamelijk een invloed uit op het cyberpestgedrag van hun kinderen op twee manieren: door hun algemene opvoedingsstijl en door hun toezicht op internet- en gsm-gebruik. Uit internationaal onderzoek naar klassiek pesten en cyberpesten blijkt dat pestkoppen minder vaak een hechte band hebben met hun ouders en thuis minder steun krijgen dan andere jongeren ^[21]. Ouders van pestkoppen gebruiken bovendien vaker fysieke straffen en zijn vaker zeer autoritair. Jongeren die overbeschermd worden of juist fysiek of emotioneel misbruikt worden door hun ouders, worden dan weer vaker het slachtoffer van cyberpesten.

Wat betreft ouderlijk toezicht op internet en gsm gebruik blijkt voornamelijk een zogenaamde ‘actieve mediëringsstijl’ bescherming te bieden tegen cyberpesten ^[22]. Dit soort van toezicht houdt in dat ouders samen met hun kind op het internet te surfen en praten over de mogelijkheden en gevaren die aan het internet verbonden zijn.

De school

EEN DUIDELIJK BELEID OVER
(CYBER)PESTEN OP SCHOLEN IS
BELANGRIJK

Hoewel het cyberpesten zelf zich vaak buiten de schoolmuren afspeelt, is de school (nog steeds) een belangrijke context voor cyberpesten. Het slachtoffer en de dader gaan vaak naar dezelfde school. In de DICA studie gaven 47,6% van de jongeren die gecyberpest werden aan dat ze door iemand van de eigen school gecyberpest werden. Daarnaast hebben onderzoekers ook een duidelijk verband aangetoond tussen het schoolklimaat en cyberpesten: hoe meer jongeren zich verbonden voelen met de school, en het schoolklimaat als positief ervaren, hoe minder er gecyberpest wordt op een school ^[23].

Tot slot blijkt uit een Australische studie dat er in scholen die een duidelijk beleid hebben omtrent cyberpesten, minder gecyberpest wordt ^[24]. Echter, uit een onderzoek dat we voerden in het kader van het vooronderzoek van Friendly Attac bij Vlaamse schooldirecteurs (N=309), blijkt dat slechts in 18,4% van de Vlaamse scholen een duidelijk beleid rond cyberpesten voorhanden is.

Friendly ATTAC, een ‘evidence-based’ interventie tegen cyberpesten

EVIDENCE-BASED INTERVENTIES
TEGEN CYBERPESTEN: GEBASEERD
OP WETENSCHAPPELIJKE KENNIS
ÉN WETENSCHAPPELIJK GETEST

Deze white paper kwam tot stand in het kader van het Friendly ATTAC project. Het doel van dit grootschalige onderzoeksproject, dat gefinancierd wordt door het Instituut voor Wetenschap en Technologie (IWT-SBO) is het ontwikkelen van een online ‘evidence-based’ interventie tegen cyberpesten. Met ‘evidence-based’ bedoelen we ten eerste dat het programma ontwikkeld wordt op basis van wetenschappelijke kennis rond cyberpesten. In het project gebruiken we hiervoor de ‘intervention mapping’ aanpak ^[25]. Dit is een systematische, wetenschappelijke aanpak die in het verleden al succesvol gebruikt is in Vlaanderen bij andere domeinen van gezondheidspromotie, zoals het stimuleren van gezonde voeding en lichaamsbeweging, maar ook voor klassiek pesten ^[26]. Ten tweede bedoelen we met ‘evidence-based’ dat het programma ook wetenschappelijk getest wordt wat betreft effectiviteit : in welke mate verandert onze interventie inderdaad de kennis van jongeren over cyberpesten, hun attitudes tegenover het fenomeen, en hun uiteindelijke gedrag? Het Friendly ATTAC

project is een samenwerking tussen onderzoekers van de Universiteit Antwerpen, Universiteit Gent, Vrije Universiteit Brussel en Hogeschool West-Vlaanderen. Voor meer informatie in verband met het Friendly ATTAC project kan u terecht op www.friendlyattac.be, op onze Facebookpagina 'Friendly Attac', of op Twitter (@Friendly ATTAC). U kan zich ook inschrijven op onze nieuwsbrief via info@friendlyattac.be.

Informatie over cyberpesten (en pesten)

Meer informatie over pesten en cyberpesten:

- Child Focus
- Vlaams Netwerk Kies Kleur tegen Pesten
- Boek 'Pesten in Bits en Bytes' (2009). Door Walrave, Demoulin, Heirman en Van der Perre. Gepubliceerd door het Observatorium van de rechten op het internet. Beschikbaar via www.friendlyattac.be/publicaties
- Artikel 'Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen' (2006) door Vandebosch en Van Cleemput in het tijdschrift ICT& Onderwijsvernieuwing, 12, 93-116
- Artikel 'Cyberpesten bij jongeren' (2006) door Van Cleemput in het tijdschrift Welwijs: wisselwerking onderwijs en welzijnswerk, 17, 3-6
- Artikel 'Cyberpesten bij jongeren: een zaak voor de school?' door Vandebosch, Poels en Deboutte (2012) in het tijdschrift Welwijs: wisselwerking onderwijs en welzijnswerk, 22, 15-18
- Boek 'Pesten op school. Achtergronden en interventies' (2012) door Goossens, Vermande en Van der Meulen
- De website van het Vlaams Ministerie van Onderwijs www.ond.vlaanderen.be, pagina met informatie over geweld en pesten.
- www.cyberpesten.be

Met specifieke vragen kan je terecht op:

- Child Focus en hulplijn (02/475 44 00)
- Awel (vroeger Kinderen- en Jongerentelefoon) (102)
- Vlaams Netwerk Kies Kleur tegen Pesten

De cijfergegevens in dit document zijn afkomstig uit de DICA studie (Developmental issues in Cyberbullying amongst Adolescents). Dit is een BOF-NOI onderzoeksproject dat momenteel loopt aan de Universiteit Antwerpen. De contactpersonen voor dit onderzoek zijn: Sara Pabian (sara.pabian@ua.ac.be) en Prof. Dr. Heidi Vandebosch (heidi.vandebosch@ua.ac.be).

1. Ybarra, M.L. and Mitchell K.J., Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2004. 45(7): p. 1308-1316.
2. Ybarra, M.L. and Mitchell K.J., Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 2004. 27(3): p. 319-336.
3. Dooley, J.J., Pyzalski J., and Cross D., Cyberbullying versus face-to-face bullying: a theoretical and conceptual review. *Zeitschrift für Psychologie / Journal of Psychology*, 2009. 217(4): p. 499-503.
4. Grigg, D.W., Cyber-Aggression: Definition and Concept of Cyberbullying. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 2010. 20(2): p. 143-156.
5. Vandebosch, H. and Van Cleemput K., Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perception of Youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 2008. 11(4): p. 499-503.
6. Schneider, S.K., O'Donnell L., Stueve A., and R.W.S C., Cyberbullying, School Bullying and Psychological Distress: A Regional Census of High School Students. *American Journal of Public Health*, 2012. 102(1): p. 171-177.
7. Finn, J., A Survey of Online Harassment at a University Campus. *Journal of Interpersonal Violence*, 2004. 19(4): p. 464-483.
8. Sourander, A., Brunstein Klomek A., Ikonen M., Lindroos J., Luntamo T., Koskelainen M., Ristkari T., and Helenius H., Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents: A Population-Based Study. *Archives of General Psychiatry*, 2010. 67(7): p. 720-728.
9. Steffgen, G., Are Cyberbullies Less Empathic? Adolescents' Cyberbullying Behavior and Empathic Responsiveness. *CyberPsychology, Behavior and Social Networking*, 2011. 14(11): p. 643-648.
10. Juvonen, J. and Gross E.F., Extending the School Grounds? Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*, 2008. 78(9): p. 496-505.
11. Perren, S., Dooley J.J., Shaw T., and Gross D., Bullying in school and cyberspace: Associations with depressive symptoms in Swiss and Australian adolescents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 2010. 41(1): p. 28.
12. Ybarra, M.L., Linkages between Depressive Symptomatology and Internet Harassment among Young Regular Internet Users. *CyberPsychology & Behavior*, 2004. 7(2): p. 247-257.

13. Price, M. and Dalgleish J., Cyberbullying. Experiences, impact and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia*, 2010. 29(2): p. 51-59.
14. Slegova, V. and Cerna A., Cyberbullying in Adolescent Victims: Perception and Coping. *Cyberpsychology: Journal of Psychological Research on Cyberspace*, 2011. 5(2).
15. Vandebosch, H. and Van Cleemput K., Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 2009. 11(8): p. 1349-1371.
16. Patchin, J.W. and Hinduja S., Cyberbullying and Self-Esteem. *Journal of School Health*, 2010. 80(12): p. 614-621.
17. Ybarra, M.L. and Mitchell K.J., Prevalence and Frequency of Internet Harassment Instigation: Implications for Adolescent Health. *Journal of Adolescent Health*, 2007. 41(2): p. 189-195.
18. Björkqvist, K., Sex differences in physical, verbal, and indirect aggression: A review of recent research. *Sex Roles*, 1994. 30(3-4): p. 177-188.
19. Steptoe, A., Psychological Coping, Individual Differences and Physiological Stress Responses. *Personality and Stress: Individual Differences in the Stress Process*, 1991, Chichester: Jon Wiley and Sons Inc. 289.
20. Salmivalli, C., Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 2010. 15(2): p. 112-120.
21. Nickerson, A.B., Mele D., and Princiotta D., Attachment and empathy as predictors of roles as defenders or outsiders in bullying interactions. *Journal of School Psychology*, 2008. 46(6): p. 687-703.
22. Hasebrink, U., Görzig, Haddon L., Kalmus V., and Livingstone S., Patterns of risk and safety online. In-depth analyses from the EU kids Online survey of 9- to 16-year-olds and their parents in 25 European countries, 2011, LSE: London: EU Kids Online.
23. Williams, K.R. and Guerra N.G., Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 2007. 41(6, Supplement 1): p. S14-S21.
24. Kraft, E.M. and Wang J., Students' Perspectives on Cyberbullying Prevention Practices, in *eYouth. Balancing Between Opportunities and Risks*, M. Walrave, et al., Editors. 2012, Peter Lang: Brussels. p. 181-214.
25. Bartholomew, L.K., Parcel G.S., Kok G., Gottlieb N.H., and Fernandez M.E., *Planning Health Promotion Programs. An Intervention Mapping Approach*, 2011, San Francisco: Jossey-Bass.
26. Stevens, V., De Bourdeaudhuij I., and Van Oost P., Anti-bullying interventions at school: aspects of programme adaptations and critical issues for further programme development. *Health Promotion International*, 2001. 16(2): p. 155-167.

Appendix: grootschalige studies naar cyberpesten in Vlaanderen

2006

ViWTA studie 'Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen'.

Onderzoekers: Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D. en Walrave, M. (Universiteit Antwerpen).

Steekproef: 2052 leerlingen van het vijfde leerjaar tot het zesde middelbaar (9 tot 19 jarigen) in Vlaanderen.

 Onderzoeksrapport beschikbaar

2009

TIRO studie 'Teens and ICT: Risks and Opportunities'.

Onderzoekers: Bauwens, J., Pauwels, C., Walrave, M., Lobets-Maris, C., en Poulet, Y. (VUB, Universiteit Antwerpen, Université de Namur).

Steekproef: 1318 Belgische jongeren van het secundair onderwijs.

 Onderzoeksrapport beschikbaar

2006-2009

EU kids online studie

Onderzoek onder leiding van Sonia Livingstone. Voor Vlaanderen: d'Haenens, L., Donoso, V., Bauwens, J., Segers, K., Vandoninck, S. (KU Leuven)

Steekproef: 1005 Belgische, waarvan 561 Vlaamse 9 tot 16- jarigen

 Onderzoeksrapport beschikbaar

2010

HBSC studie 'Health Behaviour in School-Aged Children'.

Grote internationale studie, voor België: Maes, L. en Vereecken, C.

Steekproef: 10772 11, 13 en 15-jarigen

Geen onderzoeksrapport beschikbaar

2010-2014

DICA studie (Developmental Issues in Cyberbullying amongst Adolescents)

Onderzoekers: Pabian, S., Vandebosch, H.

Steekproef: 2333 9 tot 16- jarigen in Vlaanderen. Deze studie bestaat uit 4 golven.

Nog geen onderzoeksrapport beschikbaar.